

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

نقش و اهمیت درس عربی در سیستم آموزش و پرورش: چالش‌ها و فرصت‌ها

وحید جمشیدی^۱، سعید جمشیدی^۲

۱- دانشجوی دکتری الهیات علوم قرآن و حدیث دانشگاه روزانه اراک

۲- دانش آموخته لیسانس فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه رازی - سطح دو حوزه علمیه

چکیده

آموزش زبان عربی به یک موضوع مهم در بسیاری از کشورهای جهان تبدیل شده است، زیرا زبان عربی زبان رسمی اسلام است. زبان عربی به عنوان وسیله ارتباطی و زبان اسلام، یک زبان بین‌المللی نیز هست. زبان عربی از زمان درخشش سپیده اسلام زبان اسلام و مسلمانان است، قرآن کریم، قانون اساسی مسلمانان به این زبان نازل شده است، با این زبان با خاتم انبیاء و پیامبران سخن گفته است و این زبان قدیمی‌ترین زبان زنده دنیا است که هیچ تغییر و تحولی در آن رخ نداده است و در طول چهارده قرن تمدن جهانی اسلام را در مشرق و مغرب در بر گرفته است، بالاتر از همه این‌ها زبان عربی در میان زبان‌های معروف جهان منزلت جهانی کسب کرده است به طوری که یکی از زبان‌های است که در سازمان‌های جهانی به رسمیت شناخته شده است. بنابر این عربی فقط زبان دین و تمدن نیست، بلکه زبان ارتباط جهانی هم است. در این مقاله ضمن معرفی زبان عربی به دلایل ضرورت تدریس آن در مدارس پرداخته شده است. برای درک صحیح قرآن و متون اسلامی، ابتدا باید زبان عربی را به صورت صحیح و علمی یاد بگیریم، سپس از آن برای درک قرآن و مفاهیم دینی یا مقاصد دیگر مانند گردشگری، اقتصاد و ... استفاده کنیم.

واژگان کلیدی: زبان عربی، اهمیت آموزش زبان عربی، معلم، فرصت‌ها، چالش‌ها

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

مقدمه

آنچه در آغاز باید به آن اشاره کرد این است که زبان عربی زبان قرآن کریم و احادیث پیامبران است و بر هر ایرانی مسلمان واجب است آن را در حد ضرورت بیاموزد تا بتواند درک درستی از مفاهیم قرآن کریم و کلام گهربار پیشوایان دینی داشته باشد. از این جهت سال های سال است که درس عربی جزء دروس مدارس ایران اسلامی است و هدف اصلی این بوده که دانش آموز با مفاهیم سوره های کوتاه و یا داستان های کوتاه دینی آشنا شود. از سوی دیگر رشته زبان و ادبیات عرب سال ها است در دانشگاه های معتبر کشور دانشجو می پذیرد که البته هدف کلی این رشته آشنایی با ادبیات عرب و بحث ترجمه و تا حدودی مکالمه و... است.

این مقدمه بیان شد تا فتح بابی باشد برای نگاه به ضرورت، فرصت ها و چالش های آموزش زبان عربی در ایران که در این سال ها کمتر به آن پرداخته شده اگر بخواهیم مسئله آموزش زبان عربی را مورد واکاوی قرار دهیم باید چندین چالش را دسته بندی و سپس بررسی کنیم.

عصر جهانی شدن و فناوری، مؤسسات آموزشی را با چالش ها و خواسته های مختلفی مواجه می کند که در آن آموزش نقش مهمی در افزایش رقابت پذیری دارد و از کیفیتی در سطح جهانی برخوردار است. عربی علاوه بر اینکه یک زبان بین المللی است، زبان دین نیز می باشد و یک ماده اجباری برای تدریس در مؤسسات آموزشی اسلامی در ایران از مقطع ابتدایی تا سطح دانشگاه است. مطالعه زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی برای دانش آموزان غیر عرب چالش های خاص خود را دارد، چه چالش های داخلی و چه خارجی. چالش درونی در قالب ویژگی های خود زبان عربی است که با زبان های دیگر متفاوت است. در این میان عوامل بیرونی در قالب یک محیط زبانی غیر پشتیبان هستند.

تاکنون تحقیقات مرتبط با چالش های یادگیری زبان خارجی دو گرایش دارد. اول، چالش های بزرگی در یادگیری زبان های خارجی وجود دارد. از جمله چالش ها، تفاوت در شکل و کاربرد زبان عربی نسبت به سایر زبان ها است. این چالش منجر به خطاهایی در استفاده از زبان های خارجی، یعنی خطاهای بین زبانی، درون زبانی و متن جمله شده است. علاوه بر این، چالش ها باعث نوآوری و پیشنهادات برای باز کردن فرصت های جدید در یادگیری و تسلط بر زبان های خارجی شده است. دوم، چالش ها و فرصت های معلمان در آموزش زبان های خارجی بین مهارت های زبانی مورد نیاز در بازار کار و زبان کسب شده در مؤسسات آموزشی تفاوت وجود دارد. به عنوان یک معلم زبان خارجی، باید در استفاده از پتانسیل صنعت بازار خوب باشید. در جایی که زبان همیشه با توجه به توسعه بازار جهانی پویا و در حال توسعه است، زبان عربی نیز که روز به روز واژگان جدید بیشتری پیدا می کند، نیز پویا است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

ضرورت و اهداف پژوهش

آموزه های قرآن، دین اسلام و رابطه درهم تنیده فرهنگی و تمدنی ایرانیان با جهان عرب از گذشته تاکنون، فراگیری این زبان عربی را یش از هر زمانی ضرورت می بخشد. از طرفی دیگر، مضامین زبان فارسی و عربی، بسیار به هم نزدیک هستند. به همین علت، آموزش زبان عربی در ایران همواره یکی از دغدغه های سیاستگذاران و برنامه ریزان در سطوح کلان و خرد بوده است، به طوری که براساس اصل شانزدهم قانون اساسی، آموزش زبان عربی در برنامه درسی همه پایه های تحصیلی دوره متوسطه اول و دوم در مدارس گنجانده شد. اما همچنان چالش ها و مشکلاتی برای آموزش این زبان وجود دارد.

روش تحقیق:

این مطالعه از نوع مطالعات مروری است که با بهره گیری از مطالعات کتابخانه ای و اینترنتی انجام شده است و منابع مرتبط با موضوع استخراج گردیده و مورد بررسی قرار گرفته است.

جایگاه آموزش زبان عربی در قوانین و اسناد بالا دستی

قبل از انقلاب زبان عربی به صورت محدود در برنامه آموزش و پرورش داشت. پس از انقلاب، آموزش زبان عربی در اصل (۱۶) قانون اساسی توسط مجلس خبرگان در تاریخ ۱۳۶۸/۶/۶ تصویب شد، چرا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است. همچنین، در مصوبه های جلسه ۶۲۶ و ۶۴۷ شورای عالی آموزش و پرورش بر لزوم استفاده از زبان عربی جهت درک بهتر قرآن و احادیث تاکید شده است.

مطالعات موجود نشان می دهد که چالش تسلط بر زبان خارجی بر جنبه های داخلی و خارجی یک زبان تاکید دارد. این مطالعه با هدف گوش دادن به تجربیات دانش آموزان در فرآیند یادگیری زبان عربی انجام شده است. در همین راستا، این پژوهش به دنبال ترسیم تجربیات دانش آموزان در مواجهه با چالش های یادگیری زبان عربی است.

جایگاه آموزش زبان عربی

زبان عربی به دلایل مختلفی جایگاه بالایی در نظام آموزش ایران در مقایسه با سایر زبان ها دارد که در ادامه ارائه شده است:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

- لزوم آموزش زبان عربی در مدارس براساس قانون اساسی و دیگر اسناد بالا دستی: براساس قانون اساسی، آموزش زبان عربی بعد از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه مدارس الزامی شده است. دیگر اسناد و قوانین بالا دستی همچون قانون برنامه پنجم توسعه، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش بر تدریس این ماده درسی در مدارس تاکید داشته اند.
- کارکرد ویژه زبان عربی برای فهم قرآن، معارف اهل بیت (ع) و ادبیات فارسی: زبان عربی کارکرد ویژه ای در فهم قرآن و معارف اهل بیت (ع) و نیز فهم زبان و ادبیات فارسی دارد و همین کارکرد زبان عربی جایگاه برجسته ای به آن بخشیده است که دیگر زبان های خارجی از آن برخوردار نیستند.
- توجه به مسائل فرهنگی، تمدنی و تاریخی: در میان زبان های خارجی، تنها زبان عربی است که با فرهنگ، تمدن و تاریخ ایران درهم تنیده است و فهم این حوزه تمدنی، نیاز به زبان عربی را دو چندان می کند.
- توجه همه اسناد و قوانین به آموزش زبان عربی: تقریباً اغلب اسناد بالا دستی حوزه آموزش و پرورش به اهمیت فراگیری آموزش زبان عربی اشاره کرده اند که نشان از جایگاه والای این زبان به ویژه از نظر دینی و فرهنگی دارد.
- معطوف بودن آموزش مهارت های چهارگانه زبانی عربی به اهدافی خاص: قلمرو و حوزه آشنایی با زبان عربی و مشخصاً مهارت های چهارگانه زبانی یعنی خواندن، گوش کردن، نوشتن و سخن گفتن در این حوزه به میزانی است که دانش آموز را در درک معنای آیات قرآن کریم، کلام معصومین و متون دینی و فرهنگ اسلامی کمک کند و در تقویت زبان فارسی او موثر باشد.

اهمیت زبان عربی

زبان مهم ترین وسیله برای برقراری ارتباط بین انسان ها است. و این توانایی تکلم و صحبت کردن از نعمت های بزرگ خداوند متعال است که در قرآن به آن اشاره شده است: «و به او تعلیم نطق و بیان فرمود». «عَلَّمَهُ الْبَيَانَ» [۱].

انسان ها در دنیا با زبان های گوناگونی با هم ارتباط برقرار کرده که یکی از آن زبان ها، زبان عربی می باشد. زبان عربی هزار و چند سال است که با زبان فارسی پیوند دارد. مهم ترین ویژگی زبان عربی این است که لغت قرآن است و خداوند مهربان آیات کتاب خود را با این لغت بر ما نازل کرده است. پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) با این لغت با خدا مناجات می کرده اند. و این لغت زبان متون و منابع ارزشمند اسلامی یعنی متون حدیثی، تفسیری و تاریخی و... است؛ از این جهت دارای قداست و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

ارزش خاصی است و کسانی که بخواهند بلا واسطه با حقیقت اسلام آشنا شوند لازم است که با این زبان آشنایی کامل داشته باشند.

۱- ویژگی های زبان عربی

علاوه بر آنچه بیان شد زبان عربی ویژگی های خاصی دارد که برخی از آنها عبارتند از:

۱. یکی از کامل ترین و غنی ترین زبان ها، زبان عربی است.

۲. از وسیع ترین زبان ها در لغت و اصطلاح می باشد.

۳. زبان عربی را زبان اهل بهشت نیز دانسته اند؛ چنان که از حضرت رسول اکرم (ص) نقل شده است: «من عرب را به خاطر

سه چیز دوست می دارم: اول اینکه خودم عرب هستم، دوم این که قرآن عربی است و سوم این که زبان اهل بهشت عربی است

». [۲]

با این توصیف ها، ضرورت یادگرفتن زبان عربی برای غیر عرب زبان هایی که تشنه و دلداده معارف دینی و نیازمند به استفاده

از منابع اصیل آن می باشند واضح است.

۲- عربی زبان برگزیده است

روایاتی در مورد زبان عربی

در برخی از روایات آمده است:

۱. اهل بهشت به زبان عربی سخن می گویند [۶][۵][۴][۳] و حوریان بهشتی نیز به عربی سخن می گویند. [۷]

۲. از حضرت صادق از پدر بزرگوارش علیهما السلام روایت شده است: «خداوند با هیچ پیامبری سخن نگفت مگر با زبان عربی»

ما أنزل الله تبارک و تعالی کتاباً و لا وحياً إلا بالعربیه؛ فکان یقع فی مسمع الأنبیا بألسنه قومهم و کان یقع فی مسمع نبینا (ص)

بالعربیه». [۹][۸]

۳. زبان عربی زبان خدای متعال است: «تعلموا العربیه فإنها کلام الله الذی یکلم به خلقه» [۱۱][۱۰].

«الوحی ینزل من عند الله عزوجل بالعربیه فاذا أتى نبیا من الانبیا إناه بلسان قومهم» [۱۲]. خدا این زبان را بر سایر زبانها برتری

داده است. [۱۳]

همچنین در آغاز جهان زبان حضرت آدم (ع) عربی بود ولی پس از این که نافرمانی کرد و از میوه درخت ممنوع خورد خداوند

نعمت هایش را سلب کرد و زبان عربی را از او گرفت و زبان سریانی را جانشین آن کرد. «کان لسان آدم العربیه و هی لسان اهل

الجنه. فلما عصی ربه أبده بالجنه و نعیمها الارض و الحرث و بلسان العربیه السریانیه» [۱۴] سپس نخستین کسی که به زبان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

عربی سخن گفت حضرت اسماعیل (ع) بود [۱۵] حضرت یوسف (ع) در اولین ملاقات خود با پادشاه مصر به زبان عربی سلام کرد [۱۶] و حضرت سلیمان (ع) آن را زبان عبادت خود قرار داد [۱۷] و حضرت موسی (ع) متن زیر را با اشاره به عربی بودن معارف اسلامی به زبان عبری روی سنگی نقش کرده بود که پس از ظهور اسلام کشف شد: باسمک اللهم جاء الحق من ربک بلسان عربی مبین لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی ولی الله و کتب موسی بن عمران بیده [۱۸] [۱۹] همچنین گفته می شود که وزرای حضرت مهدی (ع) با آن که همه از غیر عرب خواهند بود به زبان عربی سخن خواهند گفت. [۲۰]

۵. این زبان به عنوان زبان مقدس در بیشتر عبادات و برخی معاملات اسلامی جلوه کرده است. در اسلام اذان و اقامه نماز و تلبیه حج و عمره باید به زبان عربی باشد و همه ی مسلمانان موظفند الفاظ عربی آنها را بیاموزند. قرآن مجید نیز به عربی تلاوت می شود و متون ادعیه، زیارات و تسبیحات به عربی است. عقاید اسلامی نیز به زبان عربی به میت تلقین می شود. در مواردی از بخش معاملات فقه اسلامی نیز درباره اشتراف یا عدم اشتراف عربیت بحث می شود و اشتراف آن می تواند درجاتی داشته باشد؛ مثلاً با وجود اختلاف فتوای فقیهان برای ازدواج و طلاق خواندن صیغه لازم است و این صیغه مخصوصاً در صورت امکان باید به زبان عربی باشد. البته قوام عقد به نیت است و نه به کلام، ولی در عقود مهمی مانند ازدواج و طلاق گونه‌ای ارتباط الهی نیز مطرح است و به همین دلیل در این موارد هم صیغه خوانده می شود و هم آن صیغه به زبان مقدس عربی است. [۲۱]

بررسی روایات مذکور

این احادیث با قطع نظر از بررسی سندی و این که از معصوم صادر شده است یا نه؟ می تواند از برگزیده بودن زبان عربی حکایت کند، البته لازم است به این نکته توجه نماییم که اولاً: حجم این گونه احادیث در حدی است که می تواند ما را از بررسی سندی بی نیاز کند؛ ثانیاً: برای قبول این مطلب هیچ استبعادی وجود ندارد و دلایل عقلی و نقلی آن را نیز رد نمی کند. به هرحال زبان عربی زبان قرآن است و خداوند برای انتقال پیام خود که ابدی و همگانی است این زبان را برگزیده است. ویژگی های خاص، و توانمندی زبان عربی در انتقال مفاهیم و معانی می تواند از جمله دلایل گزینش این زبان از سوی خداوند محسوب گردد. [۲۳][۲۲] از نظر زبان شناسان، زبان عربی از کامل ترین زبان های دنیا است که به خوبی می تواند مفاهیم و مطالب گسترده و عمیق را در قالب های زیبا و کوتاه بیان کند. [۲۴] [۲۵] [۲۶] و بر همین اساس است که عربی بودن قرآن مجید به عنوان لطفی از سوی خدای متعال در یازده آیه از کتاب الهی مطرح شده است. البته تمام اینها بدان معنا نیست که زبانهای دیگر باید حذف شوند و یا عرب زبانان بر غیر عرب ها برتری دارند، زیرا می دانیم که اختلاف نژادی و زبانی از نشانه های پروردگار است که در قرآن کریم بارها به آن اشاره شده است. [۲۷] [۲۸]

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

پیامبر اکرم(ص) نیز به عرب زبانان هشدار می دهد که عربی، تنها زبانی برای گفتگو است و نمی تواند به تنهایی موجب رستگاری انسانها شود. «أَلَا إِنَّ خَيْرَ عِبَادِ اللَّهِ عَبْدٌ اتَّقَاهُ إِنَّ الْعَرَبِيَّةَ لَيْسَتْ بِأَبٍ وَالِدٍ وَ لَكِنَّهَا لِسَانٌ نَاطِقٌ فَمَنْ قَصَرَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُبْلَغْهُ حَسَبُهُ.» [۲۹].

۳- چرا باید نماز را به زبان عربی بخوانیم؟

چرا باید نماز را فقط به زبان عربی بخوانیم؟ و هر کسی نمی تواند به زبان مادری و محلی خود نماز بخواند، باید به نکات زیر توجه داشت:

حفظ نماز در طول زمان ها بوسیله زبان عربی

می توان گفت عمده ترین دلیل در خواندن نماز به زبان عربی، پس از آن که نماز، سنت پیامبر است و عبادات توقیفی هستند(به جا آوردن آنها باید به همان شکلی باشد که خداوند تعیین فرموده است)، حفظ و بقای نماز در طول قرون و اعصار است که بدون کم و کاست برای همیشه باقی بماند و اگر هر کسی به زبان محلی و مادری خود آن را تلفظ می نمود احتمال کم و زیاد شدن الفاظ، تحریف و آمیخته شدن به خرافات و مطالب بی اساس منتفی نبود و چه بسا این تغییرات، به دیگر واجبات و ارکان نماز نیز سرایت می کرد و شاید کم کم اصل نماز از اهمیت افتاده و کاملاً به فراموشی سپرده می شد. بدیهی است برای این که هر چیزی برای همیشه و در طول تاریخ بماند باید دارای معیار و مقیاسی غیرقابل تغییر باشد؛ نظیر این که در مورد اندازه، میلی متر، سانتی متر و یا متر و در مورد وزن، گرم، کیلو و... را به عنوان معیار و میزان غیرقابل تغییر قرار داده اند، همچنین در مورد نماز، اموری را که به نام واجبات و ارکان است به عنوان معیار و ملاک قرار داده اند که یکی از آنها لزوم عربی بودن اذکار واجب آن است.

وحدت مسلمانان بوسیله زبان عربی

اسلام یک دین جهانی است و می خواهد همه مسلمانان را در یک جبهه و صف واحد قرار دهد. تشکیل چنین جمعیتی بدون زبان واحدی که همه با هم تفاهم کنند، امکان پذیر نیست و زبان عربی که به اعتراف اهل فن، از جامع ترین زبان های دنیاست، می تواند به عنوان یک زبان بین المللی و زبان نماز تمام مسلمانان، رمز وحدت و نشانه یگانگی مسلمانان باشد؛ این اصل در سایر دستورات اسلامی، همچون به سوی قبله واحد نماز خواندن و... نیز تجلی پیدا کرده است.

آسان بودن یاد گیری نماز

ممکن است به ذهن کسی برسد که وادار کردن مردمی غیر مسلط بر زبان عربی به خواندن نماز به زبان عربی، نوعی ایجاد مشقت برای آنها و اجحاف و ستم در حق آنهاست. در جواب می توان گفت: برای مردمی که برای رفع حوایج روزمره خود، ده ها و بلکه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

صدها اصطلاح و واژه های بی گانه را به راحتی یاد گرفته و به کار می برند، یاد گرفتن کلمات نماز که مجموع کلمات واجب آن (با حذف کلمات تکراری) حدود ۲۰ کلمه است، کار مشکلی نیست. از طرف دیگر، معنای ظاهری و سطحی کلمات نماز بسیار ساده و آسان است و همه مردم به راحتی می توانند معنای سطحی و ظاهری بسم الله الرحمن الرحیم و... را یاد بگیرند؛ هر چند این کلمات دارای معانی عمیق و گسترده نیز هست.

زبان عربی کامل ترین زبان هاست

از نظر زبان شناسان، زبان عربی از کامل ترین زبان های دنیاست که به خوبی می تواند مفاهیم و مطالب گسترده و عمیق را در قالب های زیبا و کوتاه بیان کند. [۳۲][۳۱][۳۰]

عدم لزوم عربی بودن تمام عبادات

عربی بودن الفاظ و اذکار در هر حکم و عبادتی شرط لازم نیست. همان طوری که بنابر نظر بعضی از علماء، عربی بودن صیغه عقد ازدواج ضرورتی ندارد [۳۳] و بعضی از علماء همچون امام خمینی (ره) در این باره می فرمایند: اگر مکلف خودش نمی تواند صیغه را به عربی بخواند، حتی در صورتی که بتواند وکیل بگیرد، جواز عقد به غیر عربی خالی از قوت نیست. [۳۴]

همچنین لازم نیست دعاها نیز حتماً به عربی خوانده شوند و انسان در غیر از حالت نماز می تواند با خداوند به هر زبانی صحبت و با او راز و نیاز کند و به فتوای اکثر مراجع، در نماز نیز در غیر از اذکار واجب و خصوصاً در قنوت، می تواند به زبان غیر عربی دعا کند. [۳۵] البته آنچه گفته شد به معنای بی توجهی مسلمانان به معنای اذکار در نماز و... نیست، بلکه بر هر مسلمان لازم است که با معنای نماز و دعاها آشنا گردد تا بفهمد با خدای خود چه می گوید، و در این صورت است که اعمال او خشک و بی روح تلقی نشده و سکوی پرواز او به سوی ابدیت خواهند گشت.

اهمیت زبان عربی در ایران

موارد بسیاری هستند که اهمیت این زبان را برای ما ایرانیان بیان می کنند اما چیزی که در این میان مهم تر است، ایجاد علاقه و انگیزه در یادگیری زبان عربی است. این مهم می تواند با آگاهی سازی و سرگرم کردن روند یادگیری اتفاق بیافتد تا شاهد پرننگ تر شدن این زبان در میان زبان های خارجه دیگر باشیم.

زبان عربی به عنوان زبان کتاب مقدس اسلام و میراث پر بهای پیامبران از حدیث و تاریخ و تفسیر، وجه مشترک میان مسلمانان جهان است. همچنین جمعیت انبوهی در خاورمیانه تا شمال آفریقا و مرزهای جنوب شرق آسیا با این زبان به گفتگو می پردازند. این ضرورت برای ایرانیان که از طرفی تشنه یادگیری معارف اسلامی و از طرف دیگر نیازمند استفاده از منابع اصیل آن هستند و همچنین زبان آنان با زبان اعراب آمیختگی بسیار دارد، از درجه بالاتری برخوردار است. ارتباط و پیوند همه جانبه با محیط های

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

عربی به ویژه کشورهای همسایه، موجب می‌شود که زمینه فراگیری و آموزش زبان عربی بیش از پیش در ایران رونق بگیرد و افراد بسیاری به یادگیری این زبان مبادرت بورزند. زبان عربی برای همه ما جزئی از زندگی روزمره مان شده است و اغلب تفکیک این زبان از زبان مادریمان برای همه به شدت سخت شده است.

در بسیاری از مواقع با سوالاتی از جانب نوجوانان و جوانانمان روبرو می‌شویم که چرا باید ما فارسی زبانان، زبان عربی را فرا بگیریم؟ یادگیری زبان عربی چه مزایایی در زندگی ما دارد؟ چرا در زبان ما وارد شده است و دلیل این همه توجه به زبان عربی چیست؟ قبل از هر چیزی باید بیان داشت که، یادگیری زبان به خودی خود یک مهارت و توانایی محسوب می‌شود و چه بسا کشورهای مدنی که امروزه مردم کشورشان نه تنها به زبان دوم، بلکه به زبان‌های سوم و چهارم نیز، مسلط هستند. یادگیری زبان دوم، نشانه‌ای از مدرن بودن و یکی از راه‌های پیوستن به کشورهای مدرن است. در ضمن یادگیری زبان ما را در یافتن شغل، به مراتب بیشتر یاری خواهد کرد. شرکت‌های بین‌المللی و موسسات دولتی، یکی از شرایط استخدامی‌شان، تسلط داشتن به زبان دوم است و شما می‌توانید با فراگیری زبان عربی در واقع به این مهم نیز دست یابید و آینده‌ای بهتر برای خود و خانواده تان را رقم بزنید. همچنین از دیگر مزایای یادگیری زبان عربی، تحصیل در دانشگاه‌های برون مرزی و همچنین تحصیل در دانشگاه‌های جهان اسلام در سراسر ایران است. شما می‌توانید با یادگیری زبان عربی، امکانات اولیه جهت تحصیل در این دانشگاه‌ها را بدست بیاورید و در کشورهای عربی با راحتی بیشتری به تحصیل پردازید. از دیگر مزایای یادگیری، ارتباط بیشتر و موثرتر با افرادی خارج از ایران است و شما می‌توانید دایره روابط خود را به طرز باور نکردنی‌ای افزایش بدهید. زبان عربی در واقع می‌تواند در کشورهای عربی ایجاد ارتباط کرده و دایره ارتباطات شما را بیشتر و بیشتر نماید. بسیاری از شاعران ایرانی، بخشی از هنر خود را به زبان عربی ارائه داده‌اند. از جمله این شاعران می‌توان به مولوی، حافظ و سعدی اشاره داشت. کتاب‌های این بزرگان به ترتیب کتاب مثنوی، دیوان حافظ و گلستان و بوستان است. در کشورهای زیارتی فراگیری این زبان می‌تواند کمک بزرگی برای شما عزیزان محسوب شود. همچنین این زبان می‌تواند زمینه‌های تجاری بسیاری را برای ما فراهم آورد. در واقع بهتر است این موضوع را با بخش کوتاهی از قرآن به اتمام برسانیم: انا انزلناه قرآناً عربیاً.

چرا زبان عربی را باید آموخت؟

- پنجمین زبان زنده در جهان

این زبان، زبان رسمی بیش از ۲۰ کشور است. در واقع زبان عربی، زبان رسمی سازمان ملل متحد، اتحادیه عرب، سازمان کنفرانس اسلامی و اتحادیه آفریقا است. بیش از ۳۷۰ میلیون نفر در سراسر جهان به این زبان صحبت می‌کنند و بسیاری از مسلمانان این زبان را به عنوان زبان دوم خود برگزیده‌اند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

• اقتصاد رو به رشد کشورهای عربی

کشورهای عربی، امروزه به عنوان کشورهای پیشرو در زمینه‌های اقتصادی، تجاری و ... هستند. سرعت رشد اقتصادی در این کشورها به شدت بسیار است و بسیاری برای ارتباط بهتر با دنیای عرب و آشنایی با فرهنگ این کشور، به یادگیری زبان عربی، مبادرت می‌ورزند. شما با یادگیری زبان عرب، می‌توانید به راحتی به کسب و کار در کشورهای عربی مبادرت بورزید و خود را برای یک آینده خوب آماده سازید.

• زبان عربی زبان اسلام است

همانطور که قبلاً هم بیان کردیم، زبان عربی برای ما مسلمانان بیش از هر موضوعی دارای اهمیت است. اهمیت یادگیری زبان عربی در اسلام را می‌شود از سخن ابومنصور نیشابوری برداشت کرد. ایشان در کتاب دیباجه فقه اللغه و سر العربیه بیان می‌کنند: هر کس خدای تعالی را دوست بدارد، پیامبرش را دوست می‌دارد. هر کس پیامبر عرب زبان را دوست بدارد، مردم عرب را دوست می‌دارد. هر کس مردم عرب را دوست بدارد، زبان عربی را دوست می‌دارد...

از دلایل دیگری که درجه اهمیت این زبان را مشخص می‌کند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- آشنایی بیشتر و عمیق تر با فرهنگ غنی اسلامی
- امکان بهره گیری بیشتر و بهتر از متون علمی و ادبی فارسی مربوط به دوره اسلامی
- امکان استفاده از شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی، مجلات، روزنامه‌ها و سایت‌های اینترنتی عربی
- امکان بهره گیری بیشتر و بهتر از متون علمی و ادبی فارسی مربوط به دوره اسلامی

تاریخچه آموزش زبان عربی در مدارس ایران

یکی از زبان‌های خارجی یا محلی (!؟) که در دوره‌های راهنمایی و متوسطه مدارس ایران آموزش داده می‌شود عربی است. در این مطلب به اینکه چرا زبان عربی در مدارس آموزش داده می‌شود و چه نکاتی را در اینباره باید مد نظر داشت می‌پردازم.

آموزش زبان عربی در مدارس به دو دلیل ضروری است :

۱. ایران کشوری اسلامی و با حکومتی مذهبی است و حدود ۹۹ درصد مردم آن مسلمان هستند. زبان اسلام عربی است و هر مسلمانی برای خواندن نمازهای روزانه و فهم آن به دانستن حداقل‌هایی از زبان عربی نیازمند است. غیر از این برای خواندن قرآن و احادیث و دعاها که همگی به عربی هستند دانستن این زبان الزامی است. زبان دینی و فقهی در ایران، عربی است و زبان آموزشی حوزه‌های علمیه که از بزرگترین مراکز علمی ایران بوده و هستند عربی می‌باشد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

۲. ایران در قرن یکم هجری به تصرف عربها درآمد. زبان پارسی میانه که متعلق به پیش از اسلام بود با تأثیرپذیری فراوان از عربی، به فارسی دری (امروزی) تبدیل شد. پس از آن حدود ۲ قرن (پیش از صفاریان) زبان رسمی ایران که تحت لوای خلافت امویان و عباسیان بود عربی بود. فارسی نیز به خط عربی نگاشته می‌شود. تا پیش از یورش مغولان (قرن هفتم هجری)، زبان علمی ایران عربی بود. عربی بیش از هر زبان دیگری بر فارسی تأثیر گذاشته است و برای فهم بهتر فارسی، دانستن مقدماتی از عربی لازم است. پس اگر ایران کشوری اسلامی و مردمش مسلمان هم نبودند باز زبان عربی با توجه به پیشنهادش در ایران و تأثیرش بر فارسی باید آموزش داده می‌شد.

البته این موضوع به خوبی در ایران مورد توجه قرار گرفته است و پس از انقلاب اسلامی، زبان عربی در دوره‌های راهنمایی و متوسطه آموزش داده می‌شود. این موضوع به قدری اهمیت دارد که در اصل ۱۶ قانون اساسی آمده است: «از آنجا که زبان قرآن و علوم و معارف اسلامی، عربی است و ادبیات فارسی کاملاً با آن آمیخته است این زبان باید پس از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه در همه کلاسها و در همه رشته‌ها تدریس شود».

باید توجه داشت که فلسفه آموزش زبان عربی به همان دو دلیل ذکر شده است یعنی بهره‌گیری از معارف اسلامی و فهم زبان و ادبیات فارسی. و کتاب‌های عربی مدارس باید این زبان را با توجه به کاربردش در متون اسلامی و رابطه‌اش با زبان فارسی تدریس کنند و نه مثلاً آموزش زبان عربی امروزی یا ادبیات عربی. دانش‌آموزان ایرانی قرار نیست مکالمه عربی بیاموزند یا با زبان امروزی عربی آشنا شوند یا هر چیز دیگر. البته عربی، زبان یکی از اقوام ایرانی نیز است و عرب‌های ایران که بیشتر در جنوب کشور ساکن هستند از این طریق زبان مادری خود را در مدارس می‌آموزند. و دست کم یکی از اقوام ایرانی (به غیر از فارس‌زبانان) از اینکه زبان مادری‌شان در مدارس آموزش داده شود بهره‌مند می‌شود.

نقش معلم در تدریس عربی

یکی از مطالبی که همیشه در جلسات گروه‌های آموزشی درس عربی به آن پرداخته شده: راه‌های ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان به درس عربی بوده و هست که در این راستا عوامل بسیاری از جمله: افزایش ساعت آموزشی، تغییر کتب درسی، بهبود امکانات کمک آموزشی، استفاده از دبیران متخصص و آشنا به فنون معلمی، توجه خانواده و همراه بودن آنها ذکر می‌شده است. اما با توجه به شرایط و امکانات موجود که نیازمند بررسی و تغییرات اساسی است به نقش یک معلم عربی و تأثیر گذاری او در بهبود وضعیت آموزشی دانش‌آموزان می‌پردازیم.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

ویژگی های معلم عربی:

معلم عربی باید دارای ویژگیهای متعددی باشد که هر یک از آنها در پیشبرد هدف نهایی که : همان توجه ویژه دانش آموزان به زبان عربی و ایجاد انگیزه برای یادگیری آن و شناخت آن به عنوان زبان قرآن و ادعیه و احادیث و روایات و تاثیر آن در زندگی دنیوی و اخروی نقش بسزایی دارد که به منظور آشنایی و توجهات بیشتر به آنها می پردازیم.

الف) ویژگی عشق ورزی به معلمی

ابتدا باید علاقه مند به امر آموزش و پرورش بوده تا جاییکه هیچ مشکلی در این راستا او را خسته و اذیت نکند و همواره از بودن در کنار متعلمین احساس رضایت نماید و به این فعالیت به عنوان یک شغل ننگرد و مانند مادر و پدری دلسوز و صبور با فراگیران رفتار نماید و در راستای تحقق بخشیدن اهداف آموزش و پرورش گامهای مثبتی بردارد.

ب) ویژگی عشق ورزی به زبان عربی

یک عاشق به تمام معنای زبان قرآن باشد و لذت مانوس شدن با آن را با ذره ذره وجودش احساس کند و مطمئن باشد که این عشق به دانش آموزانش انتقال می یابد و اعتقاد راسخ داشته باشد به اینکه کار و تلاش او در نهایت منجر به درک و فهم متون دینی از جانب دانش آموزان خواهد شد. او همیشه از بودن در کنار دانش آموزان و تدریس زبان عربی به آنان لذت برده و دنبال فرصتهایی برای وارد شدن به قلب آنها تلاش می کند تا آنان را با خود همسو و هم جهت کند، چرا که یکی از معجزه آساترین روشهای موفقیت وارد شدن در قلب فراگیر می باشد.

ج) ویژگی مثبت اندیشی

معلم عربی باید یک روحیه مثبت دینی و اخلاقی داشته باشد و رفتار و منش او دانش آموزان را نسبت به زبان عربی علاقه مند و خوشبین نماید و با حوصله و صبر زیاد سعی در ایجاد ارتباط نزدیک با فرد دانش آموزان داشته باشد و یقین داشته باشد خداوند همواره با اوست و در این راه نیز او را تنها نخواهد گذاشت .

د) ویژگی تخصص در رشته زبان عربی

تخصص و تسلط بر مباحث کتاب عربی و آسان نمودن آنها و انتقال به فراگیران و شفاف سازی کاربردی موضوعات از جمله ویژگیهای یک دبیر عربی موفق خواهد بود بنابراین او باید قواعد عربی را به زبان ساده بیان دارد و با مثالهای ملموس آنها را به دانش آموزان بفهماند مثلاً برای تحلیل صرفی از خود دانش آموزان و ویژگیهای فردی آنها و برای اعراب از نقشی که به آنها در نمایشنامه ها داده می شود استفاده کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

به عنوان مثال، برای فعل مجهول از آیه: هُوَ يُطْعِمُ و لَا يُطْعَمُ (سوره ی مائده آیه ۱۱۴) و برای خبرمقدم: از آیه...لهم قلوبٌ لایفقهون بها... (سوره ی اعراف آیه ۱۷۹)

وآیات و احادیث و روایات قابل درک دیگری نیز برای فهم بهتر موضوعات درس برای فراگیران بیان گردد. علاوه بر آن، تشویق دانش آموزان به مکالمه عربی در حد ساده مثل، سلام و احوالپرسی و علت تاخیر و غیبت و اجازه بیرون رفتن و ... از مهارتهای یک معلم توانمند عربی می باشد و به پویا شدن و جذاب شدن کلاس کمک بسیاری می کند.

ه) ویژگی احترام به فراگیر و تواضع

اگر باور یک معلم عربی این باشد که: باید خود را در کنار دانش آموز، و نه در مقابل او بداند، و این احساس را نیز با گفتار و کردارش، به دانش آموز بفهماند تاثیر بسزایی در فرایند یادگیری صورت خواهد گرفت، چرا که فراگیران از معلم مغرور خواهند گریخت و او نیز نمی تواند در امر آموزش درس عربی موفق باشد.

و) ویژگی رعایت پوشش ظاهری

پوشش ظاهری به ظاهر امر ساده ای به نظر می آید، اما در واقع چنین نیست و تنها آراستگی اخلاقی و علمی کافی نیست چرا که دانش آموزان حتی درباره ی پوشش معلم موشکافی می کنند و اگر معلمی ظاهری نا مرتب داشته باشد از او تاثیر چندانی نمی پذیرند لذا معلم عربی نیز که وظیفه ی او سخت ترمی باشد باید این مسئله را بیشتر مورد توجه قرار دهد تا اثر گزاری او نیز بیشتر باشد.

ز) ویژگی شناخت الگوها و روشهای مختلف تدریس

آگاهی کامل از الگوها و شیوه های مختلف تدریس از جمله پرسش و پاسخ، حل مسئله، اکتشافی، ..... و بکار گیری از هر روش در جای خود و بهره گرفتن از آن، باید از ویژگیهای یک معلم عربی باشد به عنوان مثال: استفاده از فعالیتهای فوق برنامه ی داخل کلاس و خارج کلاس، که شامل: کارهای گروهی و فردی و نمایش فیلم و معرفی سایت های مناسب و برپایی نمایشگاه و همایشها و بهره گیری از کتابخانه ها و آشنایی با کتابهای مختلف آموزشی مثل فرهنگ لغت و روش استفاده از آن و موارد دیگر در ایجاد شور و علاقه در بین دانش آموزان و بهبود روند آموزش تاثیر زیادی دارد.

ح) ویژگی آشنایی با علوم جدید و فناوری و ارتباطات

یک معلم توانمند عربی در عصر ارتباطات نباید از سایر همکاران در رشته های دیگر عقب بماند، بلکه باید در یادگیری و و خلاقیت پیشرو بوده و با مطالعات و شرکت فعال در جلسات گروههای آموزشی و جلسات توجیهی ضمن خدمت در جهت به روز کردن معلومات و روش انتقال آن به دانش آموزان تلاش کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

ط) ویژگی مدیریت کلاس عربی

یک معلم عربی علاوه بر اینکه متخصص علوم عربی است، باید نقش یک مدیر را در کلاس ایفا کند. تعداد دانش آموزان، روحیات متفاوت و گونه های رفتاری آنها، محدودیت زمان آموزشی، تدریس سرفصلهای مصوب، مقررات آموزشی و استفاده بهینه از وقت، از جمله اموری هستند، که مدیریت و نظارت بر کلاس را حتمی و الزامی می سازد که ثمره و نتیجه آن جلوگیری از هرج مرج و روحیه ی نظم پذیری و انضباط به فراگیران القاء شده و تعلیم و آموزش ثمره ی مطلوب خواهد داشت. دانش آموزان قوی راشناخته و مورد تشویق قرار دهد، و نکات مثبت دانش آموزان مشکل دار را دبیند، و با پررنگ کردن نکته ی مثبت آنها سعی در برطرف کردن مشکل درسی یا اخلاقی او نماید.

چالش یادگیری زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی

زبان عربی یکی از زبان های جهان است که از نظر اجتماعی، اجتماعی و علم به سرعت در حال رشد است. برای مردم اندونزی، عربی یک زبان خارجی بسیار مهم برای یادگیری است. زیرا عربی یکی از بسیاری از زبانهای خارجی دیگری است که برای عبادت در اسلام از جمله نماز، نماز و عبادات دیگر استفاده می شود. برای غیر عرب زبانان، به ویژه مردم اندونزی، چالش هایی در یادگیری زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی وجود دارد. بین ایرانیان به عنوان زبان مادری و عربی به عنوان یک زبان خارجی، تفاوت های زبانی وجود دارد که برای غیر عرب زبانان مشکلاتی ایجاد می کند. علاوه بر این، چالش یادگیری زبان عربی، بی انگیزگی و علاقه غیر عرب زبانان به یادگیری زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی است.

به طور کلی، چالش های مطالعه زبان عربی در فارسی به دو دسته تقسیم می شوند: مشکلات زبانی و مشکلات غیر زبانی. تفاوت های زبانی که باعث ایجاد مشکل در یادگیری زبان عربی می شود، تداخل بین عربی و فارسی است. عواملی که باعث تداخل بین زبان عربی و فارسی می شود عبارتند از: عدم آگاهی از واژگان عربی، تسلط بر زبان فارسی و عادت به صحبت کردن به زبان فارسی که به عنوان یک زبان مادری در هنگام مطالعه زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی ذاتی است. در این میان، مشکلات غیر زبانی، جدای از عدم علاقه و انگیزه غیر عرب زبانان، شامل مشکلاتی در یادگیری زبان عربی به دلیل ماهیت خاص خود زبان در زبان های خارجی است که نمی توان آن را از چندین مؤلفه زبانی خود زبان جدا کرد.

ظهور پدیده الفوشه و امیّه که آمیزه های از انواع فیوضه و امیّه است، چالشی جدی برای دنیای یادگیری زبان عربی است، زیرا در یادگیری زبان عربی به عنوان یک زبان خارجی مقداری دستور زبان حذف می شود. در میان جامعه عرب، استفاده از فوله عربی از نظر فراوانی و سهم کاهش یافته است، زیرا تا حد زیادی با عربی عامیه یا گویش های محلی جایگزین شده است که در این گویش محلی بسیار متنوع است. در حالی که در اندونزی فقط بر استفاده از عربی فوشا تمرکز دارد، در حالی که یادگیری قواعد

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

عموماً کمتر مؤثر است و به قواعد زبان استاندارد توجهی نمی‌شود. به طوری که پدیده فوشا آمیه ظاهر می‌شود که البته برای غیر عرب زبانان در یادگیری آن چالشی می‌شود.

چالش‌های آموزش زبان عربی در مدارس

با وجود آموزش زبان عربی در مدارس، ناکامی در یادگیری این زبان بین دانش‌آموزان دیده می‌شود و می‌توان ادعا کرد که خروجی یادگیری و فراگیری این زبان به ویژه در نظام آموزش و پرورش بسیار نامناسب است. برخی از چالش‌های اجرایی آموزش زبان عربی در ادامه ارائه شده است.

- **نیروی انسانی آموزش زبان عربی:** یکی از معضلات این واحد درسی غنی و گران بها، استفاده از معلمان غیرمتخصص می‌باشد. متأسفانه معلمان به مهارت‌های زبان عربی مسلط نیستند و نمی‌توانند این مهارت‌ها را به دانش‌آموزان آموزش دهند. ایشان مهارت‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای آموزش زبان عربی را، مانند آشنایی با روش‌های تدریس زبان دوم/خارجی و فرهنگ عرب زبانان ندارند.
- **روش سنتی آموزش زبان عربی:** عدم استفاده دبیران از روش‌های متنوع و نوین تدریس در کلاس‌های عربی و تأکید آن‌ها بر روش‌های سنتی باعث افت جذابیت مطالب این درس می‌شود. معلمان برای آموزش زبان عربی از زبان فارسی یعنی زبان مادری دانش‌آموزان استفاده می‌کنند که این موضوع به آن‌ها این امکان را می‌دهد تا انرژی کمتری برای آموزش زبان خارجی استفاده نمایند. همچنین، تعداد زیادی از معلمان زبان عربی به موضوع تقویت قوه شنیداری بی‌توجه هستند.
- **آموزش نامناسب دستورزبان:** دستور زبان در کتاب‌های دوره متوسطه به شیوه فرمول‌بندی و قانون‌دستورزبانی تدریس و مواردی ذکر می‌شود. لذا اگر فردی می‌خواهد با یک عرب زبان صحبت کند و بخواهد دستورزبان را رعایت کند، زمان زیادی طول می‌کشد تا با این روش دستور زبان را یاد بگیرد و منظور خود را به طرف مقابل منتقل کند.

راهکارهای آموزش بهتر زبان عربی

اگرچه همانطور که گفته شد، عوامل بسیاری در یادگیری برنامه درسی و به طور خاص زبان عربی، مؤثر است، اما یکی از این عوامل که می‌تواند سایر عوامل را تحت الشعاع قرار دهد، تغییر روش تدریس سنتی آموزش زبان عربی در مدارس است. لذا روش سنتی تدریس باید تغییر یابد و روش تدریس گفتگو محور جایگزین شود. در همین راستا به سازمان‌های ذی‌ربط و معلمان عربی پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

شورای عالی آموزش و پرورش

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

بازنگری در حوزه تربیت و یادگیری زبان عربی در برنامه درسی ملی با رویکرد تاکید بر نقش ارتباطی زبان عربی در متون درسی و انعکاس این سطح مهارتی در کتاب های درسی زبان عربی.

دانشگاه فرهنگیان

بازنگری و اصلاح فرایند تربیت نیروی انسانی ویژه آموزش زبان عربی و دوره های آموزشی ضمن خدمت با رویکرد تربیت نیروی انسانی متخصص «آموزش زبان عربی» و نه زبان و ادبیات عربی.

معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش

اصلاح و بازنگری اساسی در نحوه ارزشیابی درون مدرسه ای و آزمون سراسری دانش آموزان و فراگیران زبان عربی از قواعد محوری کتبی به متن محوری و شفاهی.

سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی

تغییر و بازنگری در محتوای درسی با رویکرد پرهیز از قواعد محوری، تمرکز بر فهم و درک متن، تناسب سازی با مهارت های چهارگانه آموزش زبان خارجی.

دبیران آموزش زبان عربی در مدارس

ارائه محتوای درسی آموزش زبان عربی با روش گفتگو محوری، پرهیز از معلم محوری در کلاس درس، فراهم کردن محیط زبانی در کلاس درس، تغییر روش ارزشیابی مبتنی بر حافظه به سمت ارزشیابی مبتنی بر مهارت های خواندن، صحبت کردن و گفتگو.

روش های ایجاد انگیزه در کلاس عربی

آموزش هر درس ، فرع بر محتوا و هدف درس است و در برنامه ریزی هر درس باید مورد توجه قرار گیرد.

در برنامه ریزی درسی نیز دیدگاهها یا فلسفه و تفکری که در پشت برنامه ریزی درسی هست ، اهمیت درجه اول را دارد زیرا آن دیدگاهها ، هم در گزینش محتوا موثرند و هم در سازماندهی و هم در انتخاب روش تدریس. در واقع باید روشن باشد که ما از درس عربی، چه انتظاراتی داریم و کدامین رویکرد آموزشی مورد توجه ماست. اگر هدف ما در تدریس درس ، آموزش قواعد ، باشد طبعاً نباید برای حفظ اطلاعات پرحجم عربی و به خاطر سپردن آنها توسط دانش آموزان برنامه ریزی کنیم بلکه باید هم در محتوا و هم در روش تدریس و هم در باره جایگاه معلم در فرایند آموزش و سرانجام درباره نحوه ارزشیابی درسی ، فکر دیگری کرد. در بررسی روش تدریس درس عربی ، دو مشکل مهم زیر قابل تاملند:

اول - تکیه بیش از حد بر محفوظات و انتقال اطلاعات و دوری گزیدن از آموزش تفکر انتفادی:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

ما در عربی با مفاهیم متعددی روبه رو هستیم. حالا اگر قرار باشد که حجم گسترده ای از این مفاهیم را در یک کتاب درسی بگنجانیم و دانش آموزان هم مجبور باشند همه آن ها را به ذهن بسپارند و در جلسه امتحان پس بدهند، آن وقت می بینید که درس عربی آن ها را از این درس بیزار خواهد ساخت. برای ایجاد تغییر در شیوه های سنتی تدریس و جلوگیری از افت تحصیلی در درس عربی باید رویکرد ما در طراحی برنامه های درس عربی باید تغییر کند. ما در کتاب ها شاهد طرح موضوعاتی چون فعالیتهای گروهی، بحث و گفت و گو، اظهار نظر درباره مسائل هستیم ولی این میزان تغییر کافی نیست بلکه در شیوه برنامه ریزی و تدریس عربی، باید انقلاب ایجاد شود. این انقلاب هم باید در روش های یاددهی و یادگیری هم در نظام ارزشیابی صورت گیرد تا نتیجه بخش باشد.

دوم - عدم جذابیت روشهای آموزش:

اشکال مهم دیگر، عدم جذابیت درس عربی برای دانش آموزان به خاطر استفاده از روشهای سنتی و متصلب تدریس از سوی معلمان است. اصلی ترین شیوه آموزش درس عربی، روش کهنه سخنرانی یا روخوانی کتاب است. در این روش، کتاب انبار اطلاعات، معلم انتقال دهنده آن و دانش آموز عنصر منفعلی است که باید آن اطلاعات را به خاطر بسپارد. این روش، دلزدگی و حتی تنفر نسبت به درس عربی را در دانش آموزان ایجاد می کند در حالی که برای ایجاد قدرت تفکر، پرسش گری، پردازش و تجزیه و تحلیل داده ها در دانش آموزان، باید قالب خشک و متصلب تدریس را که به فضای کلاس، کتاب و معلم محدود میشود، شکست و به روشهای دیگری روی آورد. در واقع در عصر اطلاعات، انتقال اطلاعات نباید هدف بلکه تحلیل و پردازش اطلاعات هدف است و این نیز ضمن استفاده از روش های نوین تدریس، به اصلاح رویکردهای اساسی نیاز دارد. استفاده از امکانات کمک آموزشی از جمله اطلس، نقشه، فیلم های آموزشی، فیلم های کارتونی و مشابه اینها، به شدت می تواند موثر افتد. تصور کنید یک CD آموزشی که به صورت زیبا، دروس را نشان دهد، جذابیت بیشتری دارد یا آنچه یک معلم با روش سخنرانی ارائه می دهد؟ متأسفانه با توجه به برخورداری از امکانات عظیم از این ابزار کمتر استفاده می شود و به شکل گسترده از سوی معلمان در آموزش عربی از آن بهره گرفته نمی شود. البته نمی توان همه امکانات و تجهیزات را برای همه مدارس فراهم کرد و این امر نیازمند سرمایه گذاری برای سالهای متمادی است اما با استفاده از خلاقیت معلمان و دانش آموزان و بهره گیری از امکانات محلی و منطقه ای می توان جذابیت درس را افزود.

در عین حال باید دانست که نظام ارزشیابی نیز باید متناسب با تغییر محتوا و روش تدریس، تغییر کند و معلم محور شود. با طراحی کتاب واحد، ارسال سوالات امتحانی مشترک، تصحیح ورقه ها به وسیله یک معلم دیگر و... نمی توان معلم محور بود و برخورد با معلم بدین شکل مکانیکی، مانع ایجاد و تحول می شود. همه نمره پایان سال نباید با ورقه امتحانی مشخص شود بلکه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

بخش عمده آن باید به مسائلی که در طول سال تحصیلی در کلاس می گذرد (از جمله علاقه دانش آموز به درس ، شرکت در مباحثات ، ارائه تحقیق ، و...) مربوط شود و این نیز بر عهده معلم است که ارزیابی خود را از دانش آموز ، ارائه کند. در میان دروس دوره ی راهنمایی درس عربی زیاد مورد علاقه ی اکثر دانش آموزان نیست و معمولاً به درس زبان عربی بعنوان چیزی نگاه می کنند که در آینده به آن هیچ نیازی ندارند، و تصور می کنند که این زبان یک زبان بیگانه و کهنه است و در زندگی امروزی هیچ جایگاهی ندارد و تنها زبان زنده ی روز را زبان انگلیسی می دانند و نسبت به یادگیری زبان عربی علاقه های نشان نمی دهند.

باید دانش آموزان به این دیدگاه برسند که زبان عربی هم مانند زبان انگلیسی زبان روز است و ما بی نیاز از آن نیستیم زیرا حد اقل نیازی که به این زبان داریم اینستکه عربی زبان دین ماست و با فرهنگ و زبان فارسی کاملاً آمیخته است. و ما هم برای فهم متون دینی، قرآن کریم، نهج البلاغه و ادعیه و هم برای فهم متون ادبی فارسی ناگزیریم با زبان عربی آشنا شویم. بنابراین باید دانش آموزان ، زبان عربی را هم سطح زبان انگلیسی بدانند و احساس کنند، همانطوریکه برای استفاده از کامپیوتر ناچاریم برخی اصطلاحات زبان انگلیسی را یاد بگیریم، برای استفاده از میراث غنی و گرانبهای ادبیات فارسی و عربی ناگزیر هستیم زبان عربی را یاد بگیریم. وقتیکه دانش آموزان با خود فکر می کنند که زبان انگلیسی کلید فهم متون جدید است باید این درک در آنها هم ایجاد شود که کلید فهم علوم دینی و ادبی هم زبان عربی است. و دین اسلام هم با پیشرفت علمی مخالفتی ندارد و سفارش به فراگیری علم همیشه مورد توجه رسول اکرم و ائمه ی معصومین بوده است. وقتی در دانش آموزان چنین احساسی بوجود بیاید ، هم دانش آموزان به فراگیری زبان عربی علاقه پیدا می کنند و هم مدرّسین زبان عربی با علاقه و شور و شوق در سر کلاسهای درس حاضر می شوند، بنا بر این با مطالعه و سرمایه گذاری علمی و طرح و برنامه های بهتری به تدریس زبان عربی می پردازند و در نتیجه شاهد اینهمه افت در درس عربی نمی باشیم.

نتیجه گیری

بنابر پیشینه و عظمت تاریخی نقش ایرانیان در آموزش و یادگیری زبان عربی، می طلبد که ایران سرآمد و یکی از قطب های یادگیری زبان عربی در منطقه و جهان باشد. اما با نگاهی به سیاستگذاری های کلان آموزش زبان عربی در ایران و نیز خروجی و دستاوردهای عملی این سیاست ها و برنامه ها، ناکارآمدی و ناکامی در یادگیری زبان عربی به روشنی به چشم می خورد. به طوری که به یکی از دشوارترین و غیرکاربردی ترین زبان ها مبدل شده و اغلب افراد جامعه چندان رغبتی به یادگیری آن نشان نمی دهند. بنابراین پیشنهاد می شود با تغییر روش تدریس سنتی آموزش زبان عربی در مدارس و جایگزینی روش گفتگو محور، می توان به ارتقای آموزش زبان عربی در مدارس کمک کرد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۷۷۸۶-۲۹۸۰ ISSN

پرواضح است زبان عربی زبان دین و فرهنگ ما و میراث جاویدان امت اسلامی است اگر بر این باوریم که گذشته چراغ راه آینده است باید بپذیریم که یادگیری این زبان کلید آشنایی با فرهنگ عظیم اسلامی است. تعبیر قرآن کریم در مورد زبان عربی «غیرذی عوج» است. اعتقادمان بر آن است که قرآن کریم در مورد هیچ زبانی چنین صراحتی ندارد پس بیاییم زنگار غربت را از سیمای دلنشین این زبان آسمانی بزدااییم واز مؤلفین کتب درسی بخواهیم که در تدوین کتب آموزش عربی از نظرات علماء و مربیان تعلیم و تربیت استفاده نموده و در تألیف و تدوین سرفصلهای کتابهای عربی مقتضیات جامعه معاصر و روحیات نسل امروز را در نظر بگیرند و مساعی خود بر تسهیل امر آموزش نهاده از حجم زیاد قواعد صرف و نحو بکاهند و ملاحظات و استثناهای غیرضرور را از قواعد کتب عربی حذف کنند و در چینش موضوعات کتاب از متون روز استفاده کرده و وقت و زمان آموزش زبان عربی را با توجه به محتوای کتاب در نظر بگیرند و همواره این نکته را مدنظر خود قرار دهند که چرا یادگیری این درس برای شاگردان ایرانی سخت به نظر می‌رسد و اغلب دانش‌آموزان از فراگیری درس عربی گریزان و خسته‌اند باید در اولین فرصت کتابهای عربی بهتری را با محتوای جذاب و قواعد صرف و نحو مختصر و مفید تألیف کرد و سپس با فراهم کردن شرایط و امکانات کمک‌آموزشی از معلمان خواست که با تقویت انگیزه‌های یادگیری در دانش‌آموزان و با استفاده از روشهای فعال تدریس، دانش‌آموزان را به هدف غائی یعنی درک و فهم متون دینی نزدیکتر نمایند و ما معلمین عربی یقین داریم که تا مؤلفان کتب عربی خود سالها معلمی نکرده باشند و در کلاسهای درس عربی در تمام سطوح دبیرستان و پیش‌دانشگاهی، سختی کار و تلخی آموزش قواعد بسیار و متون دشوار و طولانی را از نزدیک حس نکنند هرگز در تألیف کتابی ایده‌آل و مناسب آموزش در مدارس ما موفق نخواهند بود.

پی نوشت ها:

۱. الرحمن /سوره ۵۵، آیه ۴.
۲. طبرسی، امین الدین، تفسیر مجمع البیان، ج ۲، ص ۲۰۶، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۵۶.
۴. مجلسی، بحار الانوار، ج ۸، ص ۲۱۸.
۵. مجلسی، بحار الانوار، ج ۸، ص ۲۸۶.
۶. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۸۱.
۷. مجلسی، بحار الانوار، ج ۸، ص ۱۳۴.
۸. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۱۳۴.
۹. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۸، ص ۲۶۳.
۱۰. مجلسی بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۱۲.
۱۱. مجلسی بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۱۲۷.
۱۲. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۴۲.
۱۳. مجلسی بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۲۹.
۱۴. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۱، ص ۵۶.
۱۵. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۲، ص ۸۷.
۱۶. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۲، ص ۲۹۴.
۱۷. مجلسی بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۱۱۲.
۱۸. مجلسی بحار الانوار، ج ۲۷، ص ۹.
۱۹. مجلسی بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۵۸-۵۹.
۲۰. محیی الدین بن عربی، الفتوحات المکیه باب ۳۶۶.
۲۱. توفیقی، حسین، عربی، نمونه‌ای از زبان مقدس، فصل نامه، هفت آسمان، شماره ۲۷.
۲۲. المیزان، ج ۴، ص ۱۶۰.
۲۳. تفسیر نمونه، ج ۹، ص ۳۰۰.
۲۴. تفسیر نمونه، ج ۱۳، ص ۳۱۱.

۲۵. تفسیر نمونه، ج ۲۱، ص ۸.
۲۶. پاسخ به پرسش های مذهبی آیت الله مکارم شیرازی و آیت الله سبحانی، ص ۲۹۳.
۲۷. روم/سوره ۳۰، آیه ۲۲.
۲۸. حجرات/سوره ۴۹، آیه ۱۳.
۲۹. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۸، ص ۲۴۶، ح ۳۴۲، دار الکتب الإسلامیة، تهران، ۱۳۶۵ ه ش.
- ۳۰- المیزان، ج ۴، ص ۱۶۰.
۳۱. تفسیر نمونه، ج ۹، ص ۳۰۰.
۳۲. تفسیر نمونه، ج ۱۳، ص ۳۱۱.
۳۳. معلقات آیت الله گرامی، ج ۴، ص ۶۴۵.
۳۴. عروۃ الوثقی، ج ۲، حاشیة ص ۵۸۸.
۳۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۶۲.
۳۶. نجفی شیخ احمد (به اهتمام دکتر سعید نجفی اسداللهی) دروس دارالعلوم العربیه ۱۳۲۶، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه، چاپ یازدهم.
۳۷. قرآن کریم
۳۸. البحث اللغوی عند العرب فی علم اللغة العام نهضت شعوبیه.
۳۹. خدمات متقابل اسلام و ایران - استاد مطهری.
۴۰. درس هایی در باره ی اسلام - گلدچیر- علی نقی منزوی - تهران- انتشارات کمانگی - ۱۳۵۷ - ص ۱۰۱.
۴۱. بحار الانوار- محمود ناصری - قوم - نشر دارالاثقلین- جلد ۸۹- ص ۱۰۷.
۴۲. مجله رشد تکنولوژی آموزشی .

۱. F. Azizah and S. Mar'atus, "Bahasa Arab Fusha dan 'Amiyah serta Cakupan Penggunaannya," *Pembelajaran Bahasa, Sastra dan Budaya Arab di Indones.*, ۲۰۱۸.
۲. A. A. Aziz, M. A. Ibrahim, M. H. Shaker, and A. M. Nor, "Teaching Technique of Islamic Studies in Higher Learning Institutions for Non-Arabic Speakers: Experience of Faculty of Quranic and Sunnah Studies and Tamhidi Centre, Universiti Sains Islam Malaysia," *Univers. J. Educ. Res.*, ۲۰۱۶, <https://doi.org/10.13189/ujer.2016.040412>.
۳. N. Hidayah, "Peluang Dan Tantangan Pemerolehan Bahasa Arab Sebagai Bahasa Kedua (Kajian Pskolinguistik Pada Pembelajaran Bahasa Arab)," *Taqdir*, ۲۰۲۰, <https://doi.org/10.19109/pskolinguistik.0402.1922>.
۴. A. Bangnia, "Challenges Of The Teaching And Learning Of French As A Foreign Language In Ghana : The Way Forward," *Int. J. Adv. Res. Publ.*, ۲۰۲۰.
۵. I. M. Shemchuk, "Distance learning technologies in teaching a foreign language: challenges and opportunities," *Moscow Univ. Pedagog. Educ. Bull.*, ۲۰۲۱, <https://doi.org/10.51314/2073-2635-2020-4-89-95>.
۶. P. Sepulveda-Escobar and A. Morrison, "Online teaching placement during the COVID-۱۹ pandemic in Chile: challenges and opportunities," *Eur. J. Teach. Educ.*, ۲۰۲۰, <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1820981>.
۷. D. Cojocnean, "Mobile Learning In The Foreign Language Classroom – Challenges And Opportunities," *Rev. Pedagog. - J. Pedagog.*, ۲۰۱۷, <https://doi.org/10.26700/revped/2017.1/59>.
۸. W. Wagaba, "Foreign language teaching and learning: Challenges and opportunities at Makerere University," *Stellenbosch Pap. Linguist. Plus*, ۲۰۱۱, <https://doi.org/10.5842/400-07>.
۹. T. Akhter, "Problems and challenges faced by EFL students of Saudi Arabia during COVID-۱۹ pandemic," *Rupkatha J. Interdiscip. Stud. Humanit.*, ۲۰۲۱, <https://doi.org/10.21609/RUPKATHA.V12N0.RIOC1S23N0>.

۱۰. M. D. P. G. Mayo, "Child task-based interaction in EFL settings: Research and challenges," *Int. J. English Stud.*, ۲۰۱۸, <https://doi.org/10.6018/ijes/2018/2/319731>.
۱۱. M. S. Riqza and M. Muassomah, "Media Sosial untuk Pembelajaran Bahasa Arab pada Masa Pandemi: Kajian Kualitatif Penggunaan WhatsApp pada Sekolah Dasar di Indonesia," *Alsina J. Arab. Stud.*, ۲۰۲۰, <https://doi.org/10.21580/alsina.210946>.
۱۲. Evi Nurus Suroiyah and Dewi Anisatuz Zakiyah, "Perkembangan Bahasa Arab Di Indonesia," *Muhadasah J. Pendidik. Bhs. Arab*, vol. ۳, no. ۱, pp. ۶۰-۶۹, Jun. ۲۰۲۱, <https://doi.org/10.51339/muhad.v3i1.302>.
۱۳. A. Munip, "Tantangan dan Prospek Studi Bahasa Arab di Indonesia," *al Mahāra J. Pendidik. Bhs. Arab*, vol. ۵, no. ۲, pp. ۳۰۳-۳۱۸, Jan. ۲۰۲۰, <https://doi.org/10.14421/almahara.2019.052,08>.
۱۴. H. Sa'diyah and M. Abdurahman, "Pembelajaran Bahasa Arab di Indonesia: Penelitian Terhadap Motivasi Belajar Bahasa Asing," *Lisanan Arab. J. Pendidik. Bhs. Arab*, ۲۰۲۱, <https://doi.org/10.32699/liar.v5i1.1665>.
۱۵. M. Mustafa, "Kemampuan dan Problematika Penerjemahan Bahasa Arab ke dalam Bahasa Indonesia di Madrasah Aliyah pondok Pesantren al-Ikhlās ad-Dary DDI Takkalasi Barru," *AL IBRAH J. Arab. Language Educ.*, vol. ۱, no. ۱, Jul. ۲۰۱۸, <https://doi.org/10.24256/jale.v1i1.369>.
۱۶. M. A. Mustofa, "Interferensi Bahasa Indonesia Terhadap Bahasa Arab," *An Nabighoh J. Pendidik. dan Pembelajaran Bhs. Arab*, vol. ۲۰, no. ۰۲, p. ۱۳۹, Dec. ۲۰۱۸, <https://doi.org/10.32332/00-00000000.020.0.2.1275>.